

РОЗДІЛ 7

КЛАСИЧНІ МОВИ. ОКРЕМІ ІНДОЄВРОПЕЙСЬКІ МОВИ

УДК 811.1'25-115(045)

ВЕРБАЛІЗАЦІЯ КУЛЬТУРНИХ КОНЦЕПТІВ СВОБОДА / ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ ТА БАТЬКІВЩИНА / ΠΑΤΡΙΔΑ У НАЦІОНАЛЬНО-МАРКОВАНІЙ ЛЕКСИЦІ НОВОГРЕЦЬКОЇ МОВИ

VERBALIZATION OF CULTURAL CONCEPTS OF FREEDOM / ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ AND FAMILY / ΠΑΤΡΙΔΑ IN NATIONAL MARKOVED LEXICS OF NOVOHRETSKI LANGUAGE

Гаргасва О.В.,
orcid.org/0000-0001-8424-2135
 старший викладач кафедри
 грецької філології та перекладу
 Маріупольського державного університету

У статті розглянуто особливості лінгвокогнітивної репрезентації концептів *Свобода* та *Батьківщина* у національно-маркованій лексиці новогрецької мови. Описано та охарактеризовано засоби їхньої вербалізації у грецькому сучасному мас-медійному дискурсі.

Ключові слова: національно-маркована лексика, концепт, культурний концепт, вербалізація концепту, батьківщина, свобода.

В статье рассмотрены особенности лингвокогнитивной репрезентации концептов Свобода и Родина в национально-маркированной лексике новогреческого языка. Описаны и охарактеризованы способы их вербализации в греческом современном масс-медийном дискурсе.

Ключевые слова: национально-маркированная лексика, концепт, культурный концепт, вербализация концепта, родина, свобода.

The linguo-cognitive peculiarities of concepts Freedom and Motherland in national marked lexis are considered in the article. The ways of their verbalization in Modern Greek mass-media discourse are analyzed and characterized.

Key words: national marked lexis, concept, cultural concept, verbalization of concept, motherland, freedom.

Постановка проблеми. Дослідження в галузі лінгвокультурології та когнітивної лінгвістики, активізація інтересу до проблем «мова та культура», «мова та мислення», розширення етнолінгвістичних та когнітивних спостережень в сучасній науці про мову, розвиток психолінгвістичних досліджень в галузі співвідношення національної мови та національної свідомості – все це призвело до підвищення уваги дослідників до проблеми «національна мова та національна мовна картина світу». Під час вивчення культури крізь призму мови, людини в культурі і в мові досліджуються базові концепти культури, опорні точки менталітету народу, які значною мірою визначають предметно-смісловий зміст мовної картини світу цього народу.

Аналіз останніх досліджень і публікацій. Серед основних підходів до розуміння поняття «концепт» у сучасному мовознавстві виокремлю-

ються три основні підходи: 1) прихильники *лінгвістичного підходу* (В.М. Телія, Д.С. Лихачов) називають концептом значення слова разом з його конотативними відтінками; 2) у *когнітології* (З.Д. Попов, Й.А. Стернін) концепт – це ментальне явище, одиниця пам'яті, ментального лексикону; 3) *культурологічний підхід* (Ю.С. Степанов, З.К. Сабітова) відрізняється від інших тим, що під час вивчення концепту особлива увага приділяється саме культурній інформації, яку він транслює. Концепт вважається базовою одиницею культури, її головним осередком.

Постановка завдання. Метою статті є дослідження специфіки репрезентації концептів Батьківщина та Свобода у національно-маркованій лексиці новогрецької мови. *Матеріалом дослідження* було обрано грецькі мас-медійні тексти політичної, економічної, спортивної, культурно-мистецької тематики друкованих та інтернет-

видань, серед яких «Ελευθεροτυπία», «Τα Νέα», «Καθημερινή», «Έθνος», «Το Βήμα», «Ελεύθερος Τύπος», «Το Βήμα της Κυριακής» та інші за період 2013–2018 роки.

Виклад основного матеріалу. Концепт (лат. *conceptus* – думка, поняття) – 1) у когнітивній лінгвістиці та психології – одиниця ментальності, свідомості, пам'яті, якою оперує людина в процесі мислення і за допомогою якої здійснюється, зберігається та відображається зміст досвіду і знань [1, с. 70]; 2) у лінгвокультурології – одиниця, яка виражає етнонаціональну специфіку і вербалізується в словах, фразеологізмах та інших мовних засобах [1, с. 70]. В нашому дослідженні ми будемо дотримуватись лінгвокультурного підходу до визначення поняття концепту, тобто будемо вважати концептом базову одиницю культури.

Ю.С. Степанов стверджує, що «в структуру концепту входить все те, що робить його фактом культури – вихідна форма (етимологія), стисла до основних ознак змісту історія, сучасні асоціації; оцінки тощо» [1, с. 41].

Концепти як одиниці етнокультурної інформації відображають світ національного світосприйняття предметів і понять, позначених мовою. На думку Д.С. Ліхачова, вони виникають в свідомості людини не тільки як натяк на можливе значення, а і як відгук на мовний досвід людини в цілому – поетичний, прозаїчний, науковий, соціальний, історичний [3].

Кожна культура має свої ключові концепти. За визначенням В.А. Маслової, *ключові концепти культури* – базові одиниці картини світу, які зумовлені культурою та мають велику значущість як для окремої мовної особистості, так і для лінгвокультурного суспільства в цілому [4, с. 49].

Слід зазначити, що ключові концепти культури займають важливе місце у колективній мовній свідомості, тому їх дослідження вважається надзвичайно актуальною проблемою, адже вони є опірними точками менталітету народу, які значною мірою визначають предметно-смісловий зміст мовної картини світу цього народу [5, с. 187].

Ю.С. Степанов називає константами культури концепти, які характеризуються своєю стійкістю та постійністю в культурі, вони є «згустками національно-культурних сенсів», «комірки культури в ментальному світі людини» [2, с. 41].

Ключові слова фіксують, формують та осмислюють базисні концепти світосприйняття людини, які мають велику стійкість в культурі. Історична стійкість ключових слів культури є наслідком високої стабільності самої картини світу людини,

яка сприймається її носіями як онтологічна реальність [5, с. 187].

Дослідження ключових культурних концептів допомагає виявити особливості національного світосприйняття, характеру, культури, історії народу. Для визначення базових, ключових одиниць в тій чи іншій лінгвокультурі потрібно встановити базові категорії національної культури.

До національно-специфічних належать предмети, поняття, пов'язані з територією мешкання людини, з особливостями комунікації (комунікативна поведінка), з одягом (національний одяг), з харчуванням (національна кухня), з життєвими цінностями та нормами, віруваннями, зі способами пізнання навколишньої дійсності, традиціями тощо [5, с. 188].

Оскільки більшість лексичних одиниць, у яких висловлюються базові категорії культури народу (ключові поняття мови-культури), належать до національно-маркованої лексики, ми вважаємо доцільним виявлення базових концептів грецької культури саме в національно-маркованій лексиці. Таким чином, дослідження базових концептів культури допоможе визначити особливості культури Греції, ментальності греків.

Концепт СВОБОДА / ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ. Свобода є однією з найважливіших життєвих цінностей та визначає особливості світосприйняття та поведінку греків. У свідомості греків розуміння свободи трансформувалося від античної свободи людини в полісі до усвідомлення необхідності свободи та рівних прав для всіх в сучасній політичній інтерпретації свободи.

Концепт СВОБОДА / ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ в грецькій мовній картині світу вербалізується перш за все словом-ім'ям *η ελευθερία*. За даними тлумачного словника Бабініотіса, іменник *η ελευθερία* має чотири значення [6, с. 585]. Його основне значення: можливість самостійної та необмеженої дії згідно із побажаннями (будь-кого), відсутність утисків та пригнічення. В цьому значенні іменник *η ελευθερία* має антоніми несвобода *η ανελευθερία*, залежність *η εξάρτηση*, зобов'язання *η δεσμευση*.

Інше його значення – будь-яке право, котре пов'язане із свободою: *ελευθερία του λόγου* свобода слова, *ελευθερία του Τύπου* свобода преси.

Спеціальне значення іменника *η ελευθερία* – відсутність іноземної окупації, національна або політична свобода. У цьому значенні іменник має антонім рабство *η σκλαβιά*. Треба зауважити, що для грецької нації, яка 400 років виборювала свою незалежність від Османської імперії, свобода в цьому розумінні має дуже велику цінність. Відоме гасло Грецької революції 1821 року *Ελευθερία ή*

θάνατος, яке стало символом рішучості народу Греції у боротьбі проти пригнічення та тиранії, увійшло до складу лексико-культурних палімпсестів: «*Ψωμί, παιδεία, ελευθερία*» (буквально хліб, освіта, свобода), «*Ελευθερία ή ... ψωμί*» (буквально свобода або хліб).

У значенні відсутність перешкод, легкість іменник *η ελευθερία* має синонім *η άνεση* – спокій, затишок. Також у цьому значенні він стає частиною фразеологізму *καλή λευτεριά!* (побажання легких пологів для жінки). Наприклад: *Στον 27χρονο ρομαντικό αρχιτέκτονα, «ο οποίος στα καλά καθούμενα .... τον ευχόντουσαν μεταξύ τους το Χριστός Ανέστη και καλή λευτεριά!!».*

Слід зазначити, що національно-маркована лексика, яка вербалізує концепт СВОБОДА / ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ у грецькому мас-медійному дискурсі, є вельми різноманітною. Окрім фразеологізмів та лексико-культурних палімпсестів, до складу яких увійшла лексема *η ελευθερία*, трапляється багато ономастичних одиниць, серед яких антропоніми (власні імена та прізвища): *Ελευθερία, Ελευθέριος, Ελευθεριάδης, Ελευθερόπουλος, Ελευθερίου*, а також хремадоніми:

«*Ελεύθεροι πολιορκημένοι*» – «Вільні в облозі»:

«*Μεσολόγγι: «Οι Ελεύθεροι Πολιορκημένοι*» – *Απόψε η συναλία του Γιάννη Μαρκόπουλου*»;

«*Ελευθερία του Τύπου*» – «Елефтерія ту Типу (Свобода преси)»:

Η «Ελευθερία του Τύπου» θα εκδίδει από εδώ και στο εξής έξι φύλλα την εβδομάδα, από Τρίτη έως και Κυριακή;

«*Ελεύθερη Ώρα*» – «Елефтері ора (Вільний час)»:

Η «Ελεύθερη Ώρα» έχει όλες τις απαντήσεις σε ερωτήσεις που κανείς δεν ρωτάει;

«*Ελεύθερος Τύπος*» – «Елефтерос Типос (Вільна преса)»:

Παρά ταύτα, και σύμφωνα με αδιάσειστα ντοκουμέντα που αποκάλυψε ο Ελεύθερος Τύπος της Κυριακής, το ΕΤΕΑΕΠ πλήρωσε ...;

«*Ελεύθεροτυπία*» – «Елефтеротипія (Вільна преса)»:

Το lock-out στην «Ελευθεροτυπία» та інші.

Асоціативний ряд слів, які сполучуються з іменником-репрезентантом концепту СВОБОДА / ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ *η ελευθερία*, складається з іменників: свобода думки ~ *σκέψεις*, свобода висловлювання ~ *έκφρασης*, свобода преси ~ *του Τύπου*, свобода особистості ~ *του ατόμου*, свобода слова ~ *του λόγου*; прикметників: особиста свобода *προσωπική* ~, духовна свобода *πνευματική* ~ політична свобода *πολιτική* ~, громадянська свобода *αστική* ~.

Таким чином, достатньо велика вживаність різних видів національно-маркованої лексики з компонентом *η ελευθερία*, які ословлюють концепт СВОБОДА / ΕΛΕΥΘΕΡΙΑ у грецькому мас-медійному дискурсі, дає нам можливість зробити висновок про те, що однією з особливостей менталітету грецького народу є надзвичайна незламність та волелюбність.

Концепт БАТЬКІВЩИНА / ΠΑΤΡΙΔΑ.

Концепт БАТЬКІВЩИНА / ΠΑΤΡΙΔΑ є одним з базових концептів культури, який існує в будь-якій етнічній культурі та є універсальним (Вежбицька, Телія, Тер-Мінасова). Він займає важливе місце в масовій свідомості грецького народу.

Ядро концепту становить слово-ім'я *η πατρίδα* батьківщина. У тлумачному словнику Бабініотіса фігурують 6 значень цієї лексеми [6, с. 1358]. Основне значення лексеми *η πατρίδα* батьківщина – країна, або місце походження чи народження. У цьому значенні іменник має синонім *η γενέτειρα* вітчизна, місце народження та стає центром декількох словосполучень: *ιδιαιτερη* ~ (буквально особиста вітчизна – місце народження або походження кого-небудь), *χαμένες* ~ (буквально втрачена вітчизна – райони, у яких в минулому розквітав елінізм та які зараз належать іншим державам або втратили своє грецьке населення), *δεύτερη* ~ (друга вітчизна – місце, де хто-небудь провів більшу частину свого життя).

У значенні місце або країна проживання, у якій людина сформувалася як особистість, іменник *η πατρίδα* (в архаїзованій формі *πατρις*) увійшов до складу фразеологізму *όπου γης και πατρις* (тобто де земля, там і вітчизна, що означає – де людина мешкає, там її вітчизна).

Асоціативний ряд слів, які сполучуються з іменником *η πατρίδα* у його загальному значенні – все, що об'єднує членів одного етносу, рідна земля та спадщина, а також самі члени етнічної спільноти, має такий вигляд: *πολέμησαν για την* ~ боролися за батьківщину, *ο υπέρ πατρίδος αγών* боротьба за батьківщину. У цьому значенні слово-ім'я концепту БАТЬКІВЩИНА / ΠΑΤΡΙΔΑ, іменник *η πατρίδα*, стає частиною лексичного палімпсесту *Πατρις, θρησκεία, στρατός και μαλακία...* (вітчизна, релігія, армія та дураці), який є видозміненим перифразом слогану грецьких консервативних партій, котрий маніфестує основні цінності суспільства *Πατρις, θρησκεία, οικογένεια* (Вітчизна, релігія, сім'я) та який вважається фразеологічним зворотом [6, с. 1358].

За тлумаченням Бабініотіса іменник *η πατρίδα* має 2 переносних значення: 1) сукупність мешканців країни, її народ; 2) протонародне звернення

до особи, яка є родом з тієї ж країни або міста (синонім *ο συμπατριώτης* співвітчизник).

У значенні місце зародження або виникнення чого-небудь лексема, яка аналізується, має синоніми *η κοιτίδα, το λίκνο* колицка.

Лексема *η πατρίδα* (давньогрецьк. *πατρίς*) походить від давньогрецького іменника *ο πατήρ (ο πατέρας)* батько. Це дає нам підстави стверджувати, що у грецькій свідомості батьківщина асоціюється з батьком, родиною в цілому.

Аналіз словникових дефініцій доводить, що у змістовій структурі концепту БАТЬКІВЩИНА / ПАТРИДА виокремлюються компоненти, які характеризують його цінність для носіїв грецької культури: 1) батьківщина – рідний край, рідна земля; 2) батьківщина – місце народження, місце де мешкає родина людини; 3) батьківщина – місце виникнення чого-небудь.

Отже, в грецькій свідомості з батьківщиною асоціюються не тільки місцевість, де народилась та мешкає людина, а і його родина, природа тощо. Такі понятійні компоненти, як природа, родина, національна спадщина, складають периферію концепту.

У грецькому мас-медійному дискурсі концепт БАТЬКІВЩИНА / ПАТРИДА вербалізується не тільки лексемою *η πατρίδα*, але й лексемами *η Ελλάδα, ο Έλληνας, ελληνικός*, а також лексемами, які називають природний світ, родинні цінності, грецькі свята, звичаї та національні традиції. Любов та повага до всього грецького, починаючи від мови та алфавіту та закінчуючи традиціями та славетною історією країни, простежується в національно-маркованих одиницях, які репрезентують концепт, серед яких такі:

– ономастична лексика, зокрема топоніми, які відображають особливості природного світу Греції: *Φτέρη* (новогр. *η φτέρη* – папороть), *Κάτω Ζάλογγο* (новогр. *κάτω* – низ, нижній, *το ζάλογγο* – ліс), *Ράχες* (новогр. *η ράχη* – спина, хребет), *Πενταδάχτυλος* (новогр. *πεντε δάχτυλα* – п'ять пальців), *Καραβοστάσι* (новогр. *το καράβι* – корабель, *η στάση* – зупинка), хремотоніми: «*Ελλάς*» – «Еллада» та «*Δέλτα*» – «Дельта» (назви грецьких підприємств харчової промисловості), «*Άλφα και Ωμέγα*» – «Альфа та Омега» (назва книжкової крамниці в Афінах), «*Ελληνική*» – «Грецька» (щомісячна афінська газета), «*Πατρίς*» – Батьківщина (назва грецької газети), «*Ελληνικό*

Αίμα» – «Грецька кров» (грецька газета періоду 1941–1944 р.) та ін.;

– етнографічні реалії, зокрема назви свят, звичаїв та ритуалів, народних танців, пісень тощо: *το έθιμο Μπότηδες* – традиційний звичай мешканців о. Корфу під час святкування Великодня (кидання з балконів великих посудин з водою, прикрашених червоними стрічками на честь нового врожаю); *οι κουφέτες* – куфети (весільні цукерки з мигдалем), *το έθιμο της Μπάμπως* – звичай вшанування бабусь 8-го січня кожного року; *το έθιμο του οβελία* – традиція жарити ягня на вертелі у Великдень;

– фразеологічні одиниці:

Ελλάς το μεγαλείο σου! Άνεργος με εισόδημα 0,24 ευρώ πρέπει να ... (Ελλάς το μεγαλείο σου – іронічний вислів про негативні явища грецького суспільства);

Ο υπεύθυνος Τύπου του κομματικού οργάνου Μιχάλης Καρτερός μιλώντας στην εκπομπή «Με το ΝΙ και με το ΣΙΓΜΑ» της ΕΡΤ Σερρών είπε ... (είπε με το νι και με το σίγμα – від А до Я все мені розповів (використання літер грецького алфавіту ν – «ні» та σ – «сігма»)),

Το άλφα και το ωμέγα είναι να κάνεις το κάτι παραπάνω, ώστε να προηγηθείς της σκέψης του αντιπάλου. Άλφα και Ωμέγα (від альфи до омеги) – інший приклад вживання літер грецького алфавіту. Використання першої та останньої літер алфавіту у фразеологізмі, як і їх еквівалентів «перший та останній», «початок та кінець», для позначення чого-небудь абсолютного або цілого походить від античної традиції. У грецькій філософії ця формула передавала вічність вищого початку. Афінянин в «Законах» Платона свідчить: «Бог, згідно з давньою оповіддю, тримає початок, кінець і середину всього суцього».

Ένα ταπεινό μονόστηλο, στην «Καθημερινή» της 9ης Νοεμβρίου ... που ψηφίστηκαν κυριολεκτικά «στην τούρλα του Σαββάτου», δηλαδή την ... (στην τούρλα του Σαββάτου – в останню мить) тощо.

Висновки. Таким чином, проаналізувавши концепт БАТЬКІВЩИНА / ПАТРИДА, який репрезентовано у національно-маркованих лексичних одиницях мас-медійного дискурсу новогрецької мови, можемо зробити висновок, що греки – дуже патріотична нація, а вказані концепти є одними з основних культурних, ментальних, мовних констант, які становлять грецьку картину світу.

СПИСОК ВИКОРИСТАНИХ ДЖЕРЕЛ:

1. Манакін В.М. Мова і міжкультурна комунікація : навч. посіб. Київ : Академія, 2012. 288 с.
2. Степанов Ю.С. Константы: Словарь русской культуры. Москва : Языки русской культуры, 1997. 824 с.

3. Лихачев Д. С. Концептосфера русского языка. *Известия РАН. Серия литературы и языка*. Москва, 1993. Т. 52. № 1. С. 3–9.
4. Маслова В. А. Лингвокультурология : учеб. пособие для студентов ВУЗов. Москва : Академия, 2001. 183 с.
5. Сабитова З. К. Лингвокультурология : учебник. Москва : Флинта : Наука, 2015. 528 с.
6. Μπαρτινιώτης Γ. Λεξικό τής Νέας Ελληνικής Γλώσσας: Δ' έκδοση. Αθήνα : Κεντρο λεξικολογίας, 2012. 2256 σ.

УДК 811.124'373.46:34

МЕТАФОРО-МЕТОНИМІЧНІ ВІДНОШЕННЯ У ЛАТИНСЬКІЙ РЕЛІГІЙНІЙ ТЕРМІНОЛОГІЇ (НА МАТЕРІАЛІ ТВОРУ АВГУСТИНА «СПОВІДЬ»)

METAPHOR-METONYMIC RELATIONS IN THE LATIN RELIGIOUS TERMINOLOGY (BASED ON THE AUGUSTIN'S WORK "CONFESSIONES")

Микитка М.-Д.Ю.,

*orcid.org/0000-0002-2734-8272**аспірант кафедри класичної філології**Львівського національного університету імені Івана Франка*

У статті розглянуто особливості явищ метафори та метонімії в залежності від частиномовного вираження транспонованої назви. У статті встановлено, що основними формами вираження метафор є іменники, прикметники, дієслова, рідше дієприкметник та герундій та описано типи структуризації метафоричних термінів та особливості їх реалізації у тексті. У статті як особливий вид виокремлено метафору, вжиту у вигляді метамовного сегмента тексту. У процесі дослідження метонімічних термінів виокремлено особливий вид метонімії – символічну, що є характерною саме для релігійних текстів.

Ключові слова: метафора, терміносполучення, латинська релігійна термінологія, метафоризація, метонімічне термінотворення.

В статье рассмотрены особенности явлений метафоры и метонимии в зависимости от языкового выражения транспонированного названия. В статье установлено, что основными формами выражения метафор являются существительные, прилагательные, глаголы, реже причастие и герундий и описаны типы структуризации метафорических терминов и особенности их реализации в тексте. В статье как особый вид, выделено метафору, употребленную в виде метаязыкового сегмента текста. В процессе исследования метонимии выделено особый вид метонимии – символическую, которая является характерной именно для религиозных текстов.

Ключевые слова: метафора, латинская религиозная терминология, метафоризация, метонимически терминообразования.

The article touches upon processes of metaphorization and metonymization, concerning the part-language expression of the transposed name. As is presented, the main forms of expression of the metaphor are nouns, adjectives, verbs and a small portion are participles and gerund. The types of structuring metaphorical terms and features of their implementation in the text are described. It is singled out a special kind of metaphor, which is used as a metamorphic segment of the text. According to the metonymic terms, a symbolic metonymy is described, which is typical for religious texts.

Key words: metaphor, term combination, Latin religious terminology, metaphorization, metonymic terms.

Постановка проблеми у загальному вигляді та її зв'язок з важливими науковими та практичними завданнями. До основних лексико-семантичних процесів, в результаті яких з'являються нові номінації в релігійній термінології, належать метафоризація та метонімізація. Перенесення за подібністю чи суміжністю дає змогу надати звичним словам загальної мови нового спеціалізованого значення, що корелює з поняттями релігійної сфери, або транстермінологізувати лексеми інших терміносистем у

релігійну. Крім того, утворені таким способом терміни зберігають тропеїчну категоріальність з характерними для неї образністю, експресивністю, емоційністю, які, на відміну від інших терміносистем, з часом не притуплюються. Тому нам видається доцільним розглянути метафоричні та метонімічні перенесення значень в термінолексичі, що функціонує в межах релігійного дискурсу Августина.

Аналіз останніх досліджень та публікацій. Протягом усього часу розвитку філологічної